
2 Jakým způsobem lze konceptualizovat pojem domácí násilí?

Rozbor jednotlivých přístupů k definování domácího násilí ukázal, že rozlišení jevu a vymezení jeho podstatného (hlavního) znaku či vlastnosti je celkem obtížné. V případě velmi komplexních jevů, jakým je i domácí násilí, je to pak zcela nemožné. Definice založené na výčtu vlastností a znaků nám nikdy nemohou podat vyčerpávající odpověď na otázku, co je to domácí násilí? To ale neznamená, že bychom měli rezignovat na nějaké jeho pojmové uchopení. O tento krok je nutné usilovat, ale zřejmě jiným způsobem, což předpokládá volbu jiného metodologického přístupu.

Předmětem této části práce bude hledání odpovědi právě na to, jaký přístup ke zkoumání domácího násilí bychom měli zvolit a o jaký koncept tohoto pojmu bychom měli usilovat. Již v úvodu práce jsme naznačili, že za nejvhodnější přístup považujeme kritickou rekonstrukci, jež ve svém druhém kroku předpokládá kritiku aktuálního diskursu o domácím násilí. Zmiňovaný německý autor M.-S. Honig, jenž v 80. letech 20. století provedl kritiku tehdejších teorií a definic domácího násilí, ukázal, že se jedná o velmi efektivní přístup.⁹⁷ Díky tomu se mu povedlo odhalit rizika, která s sebou přináší snaha o nalezení nějakého základního definičního znaku či jednoznačného pojmenování povahy domácího násilí. Honig zpochybnil všechny pokusy, které usilovaly o určitou „syntézu“ všech dosavadních poznatků o domácím násilí, s cílem ukázat, v čem jsou jejich slabiny. Jeho ostré

97 Na nutnost radikální změny metodologických přístupů ke zkoumání domácího násilí poukazuje dnes řada autorů. Honigova kritika je však dodnes považována za velmi radikální, ale zároveň i inspirativní. Viz k tomu HONIG, op. cit., s. 28 -49. Na teoretické vakuu empirického výzkumu domácího násilí poukazují i další němečtí autoři. Viz k tomu více LEVOLD, Tom; WEDENKIND, Erhard. Gesellschaftliche Bedingungen und szenische Muster familiärer Gewalt. In: GRAF, Wilfried; OTTOMEYER, Klaus. (Hrsg.). Szenen der Gewalt in Alltagsleben, Kulturindustrie und Politik. Wien: Verlag für Gesellschaftskritik, 1989, s. 62-64.

kritice se nevyhnuly ani přístupy, které vyzývaly k „odtabuizování“ a odhalení jeho pravé povahy. Podle něj i tato snaha nese v sobě velká rizika a podílí se značnou mírou na produkci toho, co označil za „mýtus násilí“.⁹⁸

Stručně řečeno, Honig kritizoval metodickou a také poznávací hodnotu všech tehdejších verzí domácího násilí s odkazem na to, že předkládají fakta, která neodpovídají skutečnosti. Konstruuji tak o tomto jevu zkreslený „obraz“, jenž je ale laickou i odbornou veřejností považován za skutečný a opravdový. Všichni ti, již o domácím násilí mluví, je poté v této zkreslené podobě dále reprodukují. Proto nás varuje před nekritickým přijímáním takových poznatků a jedinou cestou jak se tomu vyhnout, je podrobit radikálnímu přehodnocení všechny dosavadní teoretické i empirické přístupy ke zkoumání domácího násilí. Jinými slovy, Honig je přesvědčen, že domácí násilí, jež se projevuje jako „šifra“, je zakódováno určitým způsobem. Doposud ale bylo podle něj dekodováno zcela jinými přístupy, které je paradoxně zahalují do nových kódů. Odhalit tuto skutečnost, že v poznávání domácího násilí jdeme po nesprávné cestě, nám má pomoci kritická analýza všech existujících diskursů, které se podílejí na produkci mýtu násilí. Samozřejmě, že se zde vnučuje otázka, co bude ale zárukou toho, že nevytvoříme opět jen nějakou novou verzi. Jsme vůbec schopni dostatečně odhalit lstivost mýtu a kriticky reflektovat jen skutečnost a fakta? Co bude v případě „domácího násilí“ tou skutečností, o níž se dovídáme velmi zprostředkovaně, protože se odehrává za „hradbami“ soukromí či za „dveřmi domácnosti“? Jak se tedy vyhnout tomu, aby informace o skutečnosti domácího násilí nebyly vždy jen dílčí a nepopisovaly jen některé jeho vlastnosti?

Tyto otázky budou předmětem dalšího výkladu, jenž bude v první části zaměřen na představení metodologických východisek konceptualizace pojmu domácí násilí. Inspirací nám v tomto ohledu bude přístup, jenž pozoruje sociální jevy jako paradoxy.⁹⁹

98 Honig zde odkazuje na Barthesovo pojetí mýtu jako způsobu promluvy, kdy fakta o událostech jsou naturalizována, tzn., že jsou sdělována způsobem, jako by byla přirozená. Spojení „mýtus násilí“ použil Tilman Broszat, když ve svých výzkumech kritizoval způsob, jakým jsou médií interpretovány případy domácího násilí. Média zvolila ke zveřejňování těchto případů spektakulární a šokující způsob, s cílem vyvolat u konzumentů těchto zpráv emocionální reakce pobouření a pohoršení. Viz k tomu HONIG, 1992, op. cit., s. 42-47, 295.

99 Viz více LUHMANN, Niklas. *Láska jako vášeň. Paradigm lost*. Praha: Prostor, 2002, s. 61, 71.

Pozorovat něco jako paradox předpokládá, že význam daného jevu je možné interpretovat alespoň dvěma způsoby. To znamená, že povaha takového jevu není jednoznačná a nebude ji možné označit na základě nějakého společného (obecného) znaku či vlastnosti. Tato skutečnost se pak do konceptualizace takového pojmu, jímž je i domácí násilí, promítne nutností zdůvodnit to, proč je možné určité vlastnosti soukromých či rodinných vztahů podřadit pod tento pojem; obsah pojmu domácí násilí nebude tvořen otázkou, jaké obecné vlastnosti pojem označuje, ale otázkou, proč je můžeme tímto pojmem označit a přisoudit jim daný význam. Stručně řečeno, obsah pojmu domácí násilí by měl poskytovat důvody k jeho uplatnění jak v sociální, tak právní praxi.

2.1 Mýtus násilí

Dříve, než budeme věnovat pozornost kritice mýtu násilí, již provádí ve své práci zmiňovaný Honig, je nutné uvést, že většina autorů často poukazuje ve svých výkladech na přetrvávající předsudky a stereotypy o domácím násilí. Především feministické teorie se snaží kritikou předsudků zpochybnit a doslova „rozbít“ platnost některých představ o příčinách či dynamice násilí vůči ženám či obecně v rodině. V posledním období panuje určitá shoda v tom, jaké názory o domácím násilí fungují jako stereotypy nebo předsudky. Problémem zůstává, že o těchto předsudcích mluví někteří autoři jako o mýtech.¹⁰⁰

Mezi tím, co jsou předsudky a tím, co kritizuje již zmiňovaný Honig jako mýtus násilí, je přece jen nutné rozlišovat. Předsudky jsou úsudky či názory, které vznikají důsledkem zjednodušené (mechanické) extrapolace, kdy je vymezen jen nějaký znak či vlastnost poznávaného jevu. Přívláskem zjednodušené či mechanické je zdůrazněno to, že k selekci a zobecnění nějakého znaku jako podstatného dospíváme doslova velmi jednoduše, a to jen na základě bezprostřední zkušenosti či pozorování. Samotný znak, jenž se jeví v určité souvislosti jako významný, vede ke generalizaci a vyznačuje danou vlastnost jako podstatnou a obecně platnou. Reprodukce předsudků vylučuje kritickou reflexi, jež je jediným možným prostředkem jejich překonávání.

¹⁰⁰ Jedna z českých autorek uvádí výčet předsudků a stereotypů, které označuje za mýty o domácím násilí. Kupříkladu, známé stereotypní názory, že partnerské násilí je jen soukromou záležitostí, že se týká jen několika lidí, nebo jen lidí ze sociálně slabších vrstev apod., považuje za mýtus. Viz k tomu MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, 2007, op. cit., s. 18-20.